

KG Hammarlund

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

KG Hammarlund (KGH) skriver först en kommentar som presenteras i sin helhet. Därefter delas kommentaren i stycken vilka kommenteras av Jens Allwood (JA).

KG Hammarlunds kommentarer till Jens Allwoods artikel

Jag instämmer i vad du skriver om begrepp som grunden för de flesta vetenskaper vilket också understryker vikten av att förstå begreppens roll i den vetenskapliga processen. I utvecklandet av en sådan förståelse spelar både begreppsbeskrivning och begreppsanalys en viktig roll.

Inom historiedidaktiken, särskilt inom den angloamerikanska tradition som betonar det historiska tänkandets betydelse, görs ofta en distinktion mellan två begreppskategorier. De har beskrivits som å ena sidan *first order* eller *substantive concepts*, å andra sidan *second order* eller *procedural concepts* (Lee & Shemilt 2003, Lévesque 2008). Stoffbegrepp och procedurbegrepp är tänkbara svenska översättningar.

Stoffbegrepp är de begrepp som samlar och kategoriserar partikulära data, begrepp som "stat", "monarki", "feodalism" – den historiska berättelsens byggstenar. Processbegreppen berör relationen mellan dessa data. Hit hör begrepp (och begreppspar) som "kausaltitet", "signifikans", "kontinuitet/förändring". Det är dessa begrepp som gör en berättelse av de data som ryms under stoffbegreppens etiketter. När byggstenarna binds samman av kausalsamband får berättelsen en temporal dimension som gör det meningsfullt att analysera förlopp i termer av likhet och skillnad, kontinuitet och förändring.

Förmågan att tänka historiskt är i denna didaktiska tradition knuten till förståelsen av såväl stoffbegrepp som processbegrepp – och förståelsen av skillnaden mellan dem. Att memorera de orsaker till franska revolutionen som räknas upp i läroboken gör det möjligt att svara på provfrågor som "Räkna upp de tre viktigaste orsakerna till franska revolutionen" – men det är något annat än att förstå vad orsakssamband är.

Att beskriva och precisera stoffbegrepp (kategoriseringar, operationaliseringar) är vanligt i historisk forskning. Processbegreppen, skriver Stéphane Lévesque, blir sällan föremål för en lika utförlig genomgång. De förblir därför ofta dolda, i forskningen och än mer så i skolans läroböcker. Det leder i sin tur till det naiva antagandet att de inte påverkar historiska undersökningar och därför inte förtjänar närmare studium (Lévesque 2008 s 30).

Jag föreställer mig att distinktionen mellan stoff- och processbegrepp, liksom synliggörandet av de senare, kan ha ett värde inte enbart inom historievetenskap. Jag tar gärna del av dina tankar kring detta. Ser du till exempel någon skillnad i hur de olika begreppstyperna bäst beskrivs och? En tanke är att det delmoment i en fördjupad betydelsebestämning som du beskriver som analys av betydelserelationer i kontext får en central roll, kanske också kommer att se lite annorlunda ut, när man granskar processbegrepp jämfört med stoffbegrepp.

Referenser:

Lee, Peter & Denis Shemilt: 'A Scaffold, not a Cage'. *Teaching History* nr 113 (2003), s 13-23.

Lévesque, Stéphane: *Thinking Historically: Educating Students for the Twenty-First Century*

B. Jens Allwood (JA) Svar och kommentarer till KG Hammarlund (KGH)

KGH Kommentar 1: Jag instämmer i vad du skriver om begrepp som grunden för de flesta vetenskaper vilket också understryker vikten av att förstå begreppens roll i den vetenskapliga processen. I utvecklandet av en sådan förståelse spelar både begreppsbeskrivning och begreppsanalys en viktig roll.

Inom historiedidaktiken, särskilt inom den angloamerikanska tradition som betonar det historiska tänkandets betydelse, görs ofta en distinktion mellan två begreppskategorier. De har beskrivits som å ena sidan *first order* eller *substantive concepts*, å andra sidan *second order* eller *procedural concepts* (Lee & Shemilt 2003, Lévesque 2008). Stoffbegrepp och procedurbegrepp är tänkbara svenska översättningar.

Stoffbegrepp är de begrepp som samlar och kategoriserar partikulära data, begrepp som "stat", "monarki", "feodalism" – den historiska berättelsens byggstenar. Processbegreppen berör relationen mellan dessa data. Hit hör begrepp (och begreppspar) som "kausalitet", "signifikans", "kontinuitet/förändring". Det är dessa begrepp som gör en berättelse av de data som ryms under stoffbegreppens etiketter. När byggstenarna binds samman av kausalsamband får berättelsen en temporal dimension som gör det meningsfullt att analysera förlopp i termer av likhet och skillnad, kontinuitet och förändring.

JA Kommentar 1 till KGH kommentar 1: Den historiedidaktiska distinktionen mellan "substantive concepts" och "practical concepts" kan säkert vara ett bra hjälpmedel i historieundervisning.

I mitt ramverk, som gäller begreppsbestämning i vid mening (avsnitt 9) i relation till betydelsepotentialer skulle jag först konstatera att alla de begrepp du exemplifierar med ("kausalitet", "kontinuitet/förändring" och "signifikans"), utgör reifieringar (genom nominaliseringar) av underliggande kategorier, som entiteter, tillstånd, skeenden, processer, egenskaper. Sedan skulle jag försöka hitta några egenskaper som är gemensamma för var och en av de två typerna av begrepp. "Kausalitet" och "kontinuitet/förändring" verkar ju ha att göra med förändring, men jag skulle ha lite svårigheter med "signifikans", som verkar ha lika stor relevans för "stoff" som "procedur".

KGH Kommentar 2: Förmågan att tänka historiskt är i denna didaktiska tradition knuten till förståelsen av såväl stoffbegrepp som processbegrepp – och förståelsen av skillnaden mellan dem. Att memorera de orsaker till franska revolutionen som räknas upp i läroboken gör det möjligt att svara på provfrågor som "Räkna upp de tre viktigaste orsakerna till franska revolutionen" – men det är något annat än att förstå vad orsakssamband är.

JA Kommentar 2 till KGH kommentar 2: Jag håller med om att det är svårt att förstå vad "orsakssamband" är. Det har vi kämpat med åtminstone sedan Aristoteles fyra orsaksbegrepp och David Humes kritik av kausalitet.

KGH Kommentar 3: Att beskriva och precisera stoffbegrepp (kategoriseringar, operationaliseringar) är vanligt i historisk forskning. Processbegreppen, skriver Stéphane Lévesque, blir sällan föremål för en lika utförlig genomgång. De förblir därför ofta dolda, i forskningen och än mer så i skolans läroböcker. Det leder i sin tur till det naiva antagandet att de inte påverkar historiska undersökningar och därför inte förtjänar närmare studium (Lévesque 2008 s 30).

Jag föreställer mig att distinktionen mellan stoff- och processbegrepp, liksom synliggörandet av de senare, kan ha ett värde inte enbart inom historievetenskap. Jag tar gärna del av dina tankar kring

detta. Ser du till exempel någon skillnad i hur de olika begreppstyperna bäst beskrivs och ? En tanke är att det delmoment i en fördjupad betydelsebestämning som du beskriver som analys av betydelsereationer i kontext får en central roll, kanske också kommer att se lite annorlunda ut, när man granskar processbegrepp jämfört med

JA Kommentar till KGH kommentar 3: Eftersom jag är lite osäker på vad som ingår i "stoffbegrepp" och i "procedurbegrepp" vet jag inte hur lätt det är att överföra distinktionen till andra vetenskaper.

Själv brukar jag operera med följande kategorier: entiteter, egenskaper, processer, relationer, tillstånd, skeenden och komplexa kombinationer av dessa (t ex egenskaper hos processer (kontinuitet/diskontinuitet) eller egenskaper hos tillstånd, t ex stabilt/instabilt). Så en överföring från historiedidaktik till andra discipliner skulle nog kräva lite förändring av analysen.